

กาลมสูตรกับทางรอดของสังคมไทยในยุคออนไลน์

KALAMA SUTTA AND SURVIVAL OF THAI SOCIETY IN ONLINE AGE

¹ธารงเกียรติ อุทัยสา

¹Thamrongkiat Uthaisang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

hamrongkiatu@gmail.com

Received : May 1, 2022; Revised : June 21, 2022; Accepted : July 24, 2022

บทคัดย่อ

หลักกาลมสูตร หรือหลักความเชื่อ 10 ประการ ในพระพุทธศาสนา ปรากฏในเกสปุตติสูตร ภัททิยสูตร และสาฬหสูตร ทั้งสามพระสูตร มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน ดังข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสนำในเกสปุตติสูตรว่า “สมควรที่ท่านทั้งหลายสมควรที่จะสงสัย สมควรที่จะลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยลังเลใจในฐานะที่ควรสงสัยอย่างแท้จริง” โดยมีเนื้อหาของหลักธรรมจำนวน 10 ข้อคือ 1) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามๆ กันมา 2) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา 3) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ 4) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ 5) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ 6) อย่าปลงใจเชื่อเพราะอนุমান 7) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดไตร่ตรองตามแนวเหตุผล 8) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว 9) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ 10) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณนี้เป็นครูของเรา กาลามสูตรสามารถใช้เป็นฐานเครื่องมือตรวจสอบความจริงแบบพุทธ องค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) สิ่งนั้นต้องเป็นจริง (2) เราต้องเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นจริง (3) เราต้องมีหลักฐานยืนยันว่าสิ่งนั้นเป็นจริง มีการนำเอาหลักการ ปรัตยิปันธ คือ การฟังหรือรับรู้ข่าวสารใดๆ จากผู้อื่น จากสื่อ การรับรู้รับฟังมาจากผู้อื่น พร้อมกับการใช้โยนิโสมนสิการ คือ แยกกลางสำคัญ ที่จะทำให้รับรู้ข่าวสารแยกแยะและคัดสรรเฉพาะปรัตยิปันธฝ่ายดีได้ โดยมีปัญญากำกับอย่างสมเหตุสมผล

คำสำคัญ : กาลมสูตร, ส่งเสริมการมีส่วนร่วม, ทางรอดของสังคมไทย, ยุคออนไลน์

¹ นิสิต, หลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Kalama sutta or the Ten Beliefs in Buddhism appeared in the Kesamutti sutta, Pattiya sutta, and Salaha sutta, which are similar in contents, as the message of the Buddha in the Kesamutti sutta: "You deserve to be skeptical, deserve to be hesitate, and you have doubts as you should truly have." The contents include ten principles: (1) Do not go upon what has been acquired by repeated hearing, (2) nor upon tradition, (3) nor upon rumor, (4) nor upon what is in a scripture, (5) nor upon surmise, (6) nor upon an axiom, (7) nor upon specious reasoning, (8) nor upon a bias towards a notion that has been pondered over, (9) nor upon another's seeming ability, (10) nor upon the consideration: The monk is our teacher. Kalama sutta can be used as a Buddhist truth-checking tool. The three elements are: (1) Things that we believe must be true, (2) We must believe in things that are true, and (3) We must have evidence that they are true. The principle of *Paratokosa* has also been applied, which is about hearing or perceiving any message from others, media, along with the use of *Yonisomanasikan*, which is the most importance to perceive and distinguish information, as well as select only the good *Paratokosa* with reasonable supervision by wisdom.

Keywords: Kalama sutta, Promotion of participation, Survival of Thai society, Online age

บทนำ

การสื่อสารที่มีอยู่นั้นปรากฏในรูปของหลักธรรมและเนื้อหาเรื่องราวที่หลากหลาย เช่น อยู่ในเรื่องของวาจาสุภาสิต สัมมาวาจา ปรากฏอยู่ในกถาวัตถุ ในอรณวิกังคสูตร และศีล 5 เป็นต้น มิได้ถูกจัดรวบรวมให้ชัดเจนโดยเฉพาะสำหรับการสื่อสาร ที่จะต้องนำไปใช้จะได้เป็นที่เข้าใจทั้งใน ส่วนของหลักการและแนวทางปฏิบัติ ดังคำปรารภของพระพรหมญาณคุณาภรณ์ว่า “พระพุทธเจ้าทรง สอนหลักธรรมไว้มากมาย และบางทีเราก็อ่านกันเยอะแยะไปหมด แต่ในชีวิตที่เป็นจริงนี้ไม่รู้จะจับ อันไหนมาทำมาใช้อย่างจะให้หลักที่กะทัดรัดชัดเจนและหลักนั้นจะมี 2 หมวด คือ หลักความเชื่อ แล้วก็หลักปฏิบัติ ให้รู้กันว่า ถ้าเป็นชาวพุทธแล้ว จะต้องมีการกระทำอันนี้ชัดเจนออกมาเลย” (พระ

พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552: 143 - 144) ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจะทำในเรื่องเกี่ยวกับการสื่อสารในทางพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน เพื่อให้ทราบอย่างชัดเจนว่านี่คือหลักการ นี่คือหลักปฏิบัติ ที่เป็นการสื่อสารเชิงพุทธ โดยที่การสื่อสารนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของสิ่งมีชีวิตมาอย่างยาวนาน และมากไปกว่านั้นการสื่อสารได้กลายเป็นกระบวนการในการรับรู้ ถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึก ความคิดเห็นที่แตกต่าง และทัศนคติ เพื่อให้ผู้อื่นได้รับทราบตามวัตถุประสงค์ อาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการที่ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง มนุษย์เราจึงได้มีการพัฒนาลักษณะการในการสื่อสารออกมาในรูปแบบต่างๆ อาทิ การสื่อสารด้วยภาพ การสื่อสารด้วยการใช้สัญญาณ การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นต้น เทคโนโลยีนับว่ามีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการสื่อสาร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้นำมนุษย์เราไปสู่ยุคแห่งการติดต่อสื่อสารทั่วโลกซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันนั้นได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแทบทั้งสิ้น การสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคที่เทคโนโลยีทางการสื่อสารได้ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลาย มีจุดเริ่มต้นที่สำคัญมาจากการพัฒนาระบบอินเทอร์เน็ตซึ่งให้การสื่อสารระหว่างบุคคล หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในโลกถูกเชื่อมโยงผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอาจกล่าวได้ว่า อินเทอร์เน็ตเป็นนวัตกรรมการสื่อสารที่เติบโตและได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วมากในปัจจุบัน อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ ที่มีการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายหลายๆ เครือข่ายทั่วโลก ผู้ใช้เครือข่ายนี้สามารถสื่อสารถึงกันได้หลายๆ ทาง สังคมไทยกำลังจะเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เนื่องจากการก้าวเข้าสู่ยุคสารสนเทศ การสื่อสารไร้สาย เป็นคำพยากรณ์ที่ได้รับการคาดหมายอย่างกว้างขวางจากแวดวงวิชาการและสื่อมวลชน จากนี้ไปจะไม่ใช่ว่าเรื่องแปลกประหลาดที่เราสามารถทำให้การรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นเรื่องที่ย่ายและสะดวกสบายมากขึ้น ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารไร้สาย ในปัจจุบันนี้สังคมไทยได้มีการประยุกต์ใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตกับการสื่อสารอยู่หลายรูปแบบ เช่น ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) การสนทนา (chat) การอ่านหรือแสดงความคิดเห็นในเว็บบอร์ด การติดตามข่าวสาร การเรียนรู้ออนไลน์ (e-Learning) เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการที่อินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทหนึ่งในสังคมไทยนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมผลกระทบทางบวก เช่น สามารถได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารมากยิ่งขึ้น สามารถติดต่อสื่อสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เป็นต้น ผลกระทบทางลบ เช่น เกิดภัยทางสังคมจากการที่ได้มีการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การได้รับข้อมูลหรือรูปภาพที่ไม่เหมาะสมสำหรับเยาวชน เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าอินเทอร์เน็ตเป็นนวัตกรรมการสื่อสารที่เติบโตและได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วมากในปัจจุบัน เนื่องด้วยความสามารถในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในลักษณะสื่อประสม คือ สามารถสื่อความหมายทั้งในรูปแบบของข้อความ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียง ไปในเวลาเดียวกัน ทำให้ผู้ใช้สามารถรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ผ่านบริการต่างๆ ของอินเทอร์เน็ตได้ การ

บริการอย่างหนึ่งที่นับว่ามีบทบาทและโดดเด่นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ก็คือ เครือข่ายสังคม Social Network เป็นเว็บไซต์พื้นฐานในการบริการที่จะให้แต่ละบุคคลสามารถสร้างเครือข่ายอย่างเป็นระบบทั้งระดับเล็กหรือใหญ่ในสังคม มีการสร้างบัญชีรายชื่อผู้ติดต่อที่สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือสิ่งที่สนใจเหมือนกันได้โดยผ่านการติดต่อกันเป็นเครือข่าย โดยเป็นการรู้จักกันต่อไปเป็นทอดๆ คล้ายเครือข่ายใยแมงมุมที่โยงกันไปได้ และสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งสำหรับ Social Network นั้นก็คือ เราสามารถพูดคุย นำเสนอ บอกเล่าเรื่องส่วนตัว และเรื่องราวการเรียน เรื่องราวที่เราสนใจ หรือแม้แต่การทำรายงานของเราและของกลุ่มเราได้ ดังนั้นเราจึงควรใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตและเว็บสังคมออนไลน์ให้เกิดประโยชน์ แทนที่จะนำเสนอรูปภาพส่วนตัว หรือเรื่องราวที่ไม่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ หันมารวมกลุ่มกันสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันโดยผ่านเว็บไซต์สังคมออนไลน์ที่มีให้บริการฟรีอยู่มากมายหลากหลายในอินเทอร์เน็ต แต่อย่างไรก็ตาม ทราบกันดีว่าระบบอินเทอร์เน็ตเปรียบเสมือนดาบสองคมที่มีทั้งผลดีและผลเสียต่อผู้ที่มาใช้บริการ และด้วยเหตุผลที่ไม่สามารถควบคุมเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนระบบอินเทอร์เน็ตได้นั้นจึงทำให้เกิดความเสี่ยงขึ้นต่อผู้ใช้บริการ ทั้งนี้ก็มีผลเนื่องมาจากการที่ผู้ใช้บริการมีการใช้บริการมากเกินไปหรือจากอิทธิพลทางสังคมที่ทำให้ต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคมออนไลน์ มีการแสดงออกซึ่งตัวตนรวมถึงข้อมูลในเรื่องส่วนตัวอาจมีการถูกละเมิดความเป็นส่วนตัว การโจรกรรมข้อมูลหรือรูปภาพ การเปิดเผยข้อมูลที่ปราศจากการกลั่นกรองซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งต่างๆ หรือบุคคลที่อ้างถึงหรือมีส่วนเกี่ยวข้องได้รับความเสียหาย (ภาณุวัฒน์ กองราช, อ่างใน ธนันต์ชัย พัฒนะสิงห์ และคณะ, 2561: 3)

ในทางพระพุทธศาสนา การรู้เท่าทันจัดเป็นกระบวนการทางปัญญาว่าด้วยการใช้ดุลพินิจก่อนที่จะปลงใจเชื่อพระสูตรที่เกี่ยวข้องด้วยการใคร่ครวญหาเหตุผลได้แก่เกสปุตตสูตร (องทุก. (ไทย) 20/2/226) หรือที่พุทธศาสนิกชนไทยรู้จักกันในนาม “กาลามสูตร” ว่าด้วยกระบวนการไตร่ตรองมิให้หังมหายหรือด่วนปลงใจเชื่อในข้อมูลใดในทันที กล่าวถึงธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้แสดงต่อชาวกาลามะ แห่งเกสปุตตนิคม ในแคว้นโกมล ประเทศอินเดีย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555: 590) มีหลักสำคัญ 10 ประการได้แก่

- (1) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตาม ๆ กันมา
- (2) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการสืบ ๆ กันมาตามประเพณี
- (3) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
- (4) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์
- (5) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยวิสัยแห่งตรรกะ
- (6) อย่าปลงใจเชื่อ โดยการอนุมาน

- (7) อย่าปลงใจเชื่อ โดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึก
- (8) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนยึดถือ
- (9) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเห็นว่ารูปลักษณะภายนอกดูดี น่าเชื่อถือ
- (10) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า สมณะนี้เป็นครูของเรา

ทั้งหลักธรรมนี้ด้วยกระบวนการทางปัญญาและหลักวิชาว่าด้วยการรู้เท่าทันสื่อสะท้อนถึงคุณค่าของดุลพินิจที่มีต่อข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่สื่อมีความหลากหลายทั้งจำนวนช่องทาง ปริมาณเนื้อหา และประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารกระจายไปในวงกว้าง ประกอบกับความสามารถในการเข้าถึงข่าวสารของประชาชนที่สูงขึ้น การเปิดรับสื่อจำเป็นต้องประกอบด้วยความรู้เท่าทันเพื่อสามารถใช้วิจารณญาณประกอบการประเมินค่า สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดคือความจริงของสังคม มีความเข้าใจกระบวนการทำงานของสื่อ ธรรมชาติของสื่อ รู้จักเทคนิควิธีการจัดกระทำเนื้อหาของสื่อ สามารถวิเคราะห์เนื้อหา เข้าใจความหมาย ตลอดจนสามารถใช้ช่องทางการสื่อสารใช้ประโยชน์จากข่าวสาร สร้างสังคมที่เป็นสุขท่ามกลางความเชื่ออันประกอบด้วยปัญญาต่อไป

กาลมสูตรกับทางรอดของสังคมไทยในยุคออนไลน์

หลักกาลมสูตร หรือหลักความเชื่อ 10 ประการ ในพระพุทธศาสนา ปรากฏในเกสปุตติสูตร ภัททิยสูตร และสาฬหสูตร ทั้งสามพระสูตร มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน ดังข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสสั่งในเกสปุตติสูตรว่า “สมควรที่ท่านทั้งหลายสมควรที่จะสงสัย สมควรที่จะลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยลังเลใจในฐานะที่ควรสงสัยอย่างแท้จริง” โดยมีเนื้อหาของหลักธรรมจำนวน 10 ข้อคือ

- 1) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามๆ กันมา
- 2) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา
- 3) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
- 4) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- 5) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ
- 6) อย่าปลงใจเชื่อเพราะอนุমান
- 7) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดไตร่ตรองตามแนวเหตุผล
- 8) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
- 9) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้

10) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

จะเห็นได้ว่า เกสปุตตยสูตร หรือ กาลามาสสูตร คือ พระสูตรที่สอนให้เชื่อตนเอง สอนให้พึ่งตนเอง ให้แสวงหาความรู้จนเกิดความมั่นใจด้วยตนเอง แล้วจึงจะปลงใจเชื่อสิ่งนั้นๆ อธิบายขยายความได้ว่า

(1) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามๆ กันมาพระพุทธรองค์ทรงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้บอกทางส่วนผู้ใดจะไปถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้หรือไม่จะต้องลงมือกระทำเอง

(2) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการสืบๆ กันมาตามประเพณีพระพุทธรองค์มิได้สอนให้ปฏิเสธประเพณีโดยสิ้นเชิง คำสอนนี้มีความหมายเพียงว่า ให้พิจารณาประเพณีอย่างรู้เท่าทันก่อนที่จะปลงใจเชื่อ เพราะประเพณีมิได้เป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเอง (Intrinsic value) หากมีคุณค่าอยู่ที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการดำเนินชีวิต ถ้าประเพณีใดยังใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดสุข จึงจะถือว่าดี ควรปลงใจเชื่อและดำรงไว้สืบไป ส่วนอันใดที่ด้อยประสิทธิภาพในการรับใช้ชีวิตและสังคม จะถือว่าไม่ดี ไม่ควรปลงใจเชื่อ และควรตัดทิ้งไป

(3) อย่าอย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือก่อนที่จะปลงใจเชื่อจะต้องใช้ปัญญา พิจารณาให้เห็นจริงก่อน พร้อมกับตรวจสอบที่มาของแหล่งข่าวอย่างรอบด้าน และยังต้องพิจารณาอีกว่าข่าวนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางดับทุกข์ได้จริงหรือไม่ แล้วจึงค่อยปลงใจเชื่อ

(4) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำรา หรือคัมภีร์พระพุทธรองค์มิได้หมายความว่า มิให้เชื่อโดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงให้พิจารณาก่อนปลงใจเชื่อ คือให้ใช้ปัญญา พิจารณาให้เห็นจริงก่อน ถ้าจะให้น่าเชื่อกว่านั้น จะต้องให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้การรับรอง และถ้าจะให้น่าเชื่อถ้อยกึ่งกว่านั้น จะต้องนำมาทดลองปฏิบัติว่าจริงหรือไม่ เพื่อเป็นการตรวจสอบพระไตรปิฎกให้มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ให้รู้จักแยกแยะว่าส่วนไหนน่าจะเป็นพระวจนะ ส่วนไหนเพิ่มเติมภายหลัง เมื่อทราบความจริงแล้วจะได้นำไปใช้อย่างเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ (5) อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยวิสัยแห่งตรรกะในการตีความประยุกต์ใช้หลักกาลามาสสูตรจะต้องคำนึงถึงอุดมการณ์เรื่องความดับทุกข์ การเดินทางสายกลาง คือ เรื่องใดยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนให้สงสัยไว้ก่อน ถึงไม่สงสัยจริงๆ ก็ให้สงสัยอย่างเป็นวิธีการเพื่อค้นหาคำตอบต่อไป

(6) อย่าปลงใจเชื่อ โดยการอนุমান พุทธศาสนามีเป้าหมายถึงความดับทุกข์ ซึ่งจะต้องดำเนินการโดยถึงพร้อมด้วยองค์สามแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการเข้าถึงความดับทุกข์ได้นั้น จะต้องลงมือศึกษาภาคทฤษฎีเพื่อนำมาสู่ภาคปฏิบัติและประเมินผลว่าดับทุกข์ได้จริงหรือไม่

(7) อย่าปลงใจเชื่อ โดยอาการที่ปรากฏตามความรู้สึก พระพุทธรองค์มิได้หมายความว่าให้ปฏิเสธสิ่งที่ได้โดยวิธีเหล่านี้โดยสิ้นเชิงแต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตือนมิให้เป็นคนด่วนเชื่ออะไรง่าย

เมื่อมีปรากฏการณ์ใดผ่านเข้ามา ก็ให้นำสิ่งนั้นมาพิจารณาโดยใช้ปัญญา พิจารณาให้เห็นตามที่เป็นจริงอย่างรู้เท่าทัน และยิ่งกว่านั้นจะต้องนำสิ่งที่ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส ได้สัมผัส และที่ตรึงนึกคิดลงสู่การตรวจสอบในทางปฏิบัติว่ามีข้อเท็จจริงรองรับตามนั้นหรือไม่ หรือทดลองปฏิบัติดูว่าเป็นไปตามที่คิดหรือไม่ เมื่อนำมาทดลองปฏิบัติแล้วจะต้องประเมินผลดูว่าช่วยให้สำเร็จประโยชน์ได้จริงหรือไม่ แล้วจึงค่อยปลงใจเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นจริง

(8) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนยึดถือพระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ในบรรดา ทิฐิ หรือหลักคำสอนทั้งหมดที่สรุปลงในโอวาทปาฏิโมกข์ คือ ให้ละวางความชั่ว มุ่งกระทำ ความดีและทำให้ใจผ่องแผ้วนั้น ให้ลองนำมาปฏิบัติดูก่อนว่าก่อให้เกิดผลอย่างไร เป็นกุศล หรืออกุศลถ้าเป็นกุศลก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดสุข ก็พึงปลงใจเชื่อ แต่ถ้าเป็นอกุศล ก่อให้เกิดโทษ เกิดทุกข์ ก็ไม่ต้องเชื่อ

(9) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะเห็นว่ารูปลักษณ์ภายนอกดูดี น่าเชื่อถืออย่ายึดติดอยู่กับรูปลักษณ์ภายนอก แต่ให้มองลึกซึ้งถึงภายใน

(10) อย่าปลงใจเชื่อ เพราะนับถือว่า สมณนี้เป็นครูของเราหลักการนี้มีได้สอนให้ศิษย์ปฏิเสธอาจารย์ ผู้น้อยปฏิเสธผู้ใหญ่ เด็กปฏิเสธบิดามารดา แต่ต้องการจะบอกว่าที่พึงอันเกษมที่แท้จริงคือ การพิสูจน์และตรวจสอบข้อมูลข่าวสารนั้นด้วยตนเอง (อลิชา ตรีโรจนานนท์, 2560)

กาลามาสูตรสามารถใช้เป็นฐานเครื่องมือตรวจสอบความจริงแบบพุทธ โดยเปรียบเทียบเครื่องมือตรวจสอบความจริงตรรกวิทยา องค์ประกอบของความจริง เมื่อผู้ใดกล่าวว่า “อะไรจริง” คำกล่าวนี้อาจมีความหมายต่อเมื่อองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

(1) สิ่งนั้นต้องเป็นจริง (P is true.)

(2) เราต้องเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นจริง (We must believe that P is true.)

(3) เราต้องมีหลักฐานยืนยันว่าสิ่งนั้นเป็นจริง (We must have evidence for P.)

(P= Proposition หมายถึง ประโยคหรือข้อความ ในที่นี้แทน สิ่งที่เราพูดถึง) ตัวอย่างเช่น ถ้าใครพูดว่า “มีสิ่งมีชีวิตอยู่บนดวงอาทิตย์” คำพูดนี้จะมี ความหมายต่อเมื่อ (1) สิ่งมีชีวิตบนดวงอาทิตย์มีจริง (2) เราเชื่อว่าสิ่งมีชีวิตบนดวงอาทิตย์มีจริง และ (3) มีหลักฐานยืนยันว่าสิ่งมีชีวิตบนดวงอาทิตย์มีจริง แต่ถ้าขาดองค์ประกอบข้อหนึ่งข้อใดเพียงข้อเดียวก็จะถือว่าคำพูดนี้ไร้ความหมาย หรือการที่มนุษย์บางเผ่าเชื่อว่า “ในโลกนี้มีช้างสีแดงที่บินได้เหมือนนก” ก็จะอธิบายในทำนองเดียวกันได้ว่า (1) ช้างสีแดงบินได้เหมือนนกมีจริง (2) เราเชื่อว่ามีช้างสีแดงเหมือนนกที่บินได้มีจริง และ (3) เรามีหลักฐานยืนยันได้ว่าช้างสีแดงที่บินได้เหมือนนกมีจริง เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของความจริงที่ว่านี้ จะเห็นได้ว่า ข้อสงสัยที่ชาวกาลามะนำมาทูลถามพระพุทธองค์ในคราวนั้น อยู่ในระดับ ความลังเลสงสัยว่าควรเชื่อหรือไม่ จึงไม่ถึงขั้น

ที่เรียกว่า “ความจริง” เพราะยังไม่ครบองค์ประกอบ คือ (1) ไม่มีใครทราบได้ว่าคำกล่าวที่พวกพราหมณ์คณาจารย์เหล่านั้นนำมาสั่งสอนพวกเขาเป็นจริงหรือไม่ (2) ชาวกาลามะยังไม่เชื่อ (ยังลังเลสงสัย) ว่าคำกล่าวนั้นเป็นจริงหรือไม่ (3) ยังไม่มีหลักฐานยืนยันว่า คำกล่าวเหล่านั้นเป็นจริงหรือไม่เมื่อได้รู้และเข้าใจด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านั้นเป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้น แล้วจึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่าธรรมเหล่านี้ที่เป็นอกุศล มีโทษ วิญญูชนติเตียน ยึดถือปฏิบัติแล้วย่อมก่อให้เกิดโทษทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายก็สมควรที่จะละเว้นธรรมเหล่านั้นเสีย เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่าธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ปราศจากโทษ วิญญูชนสรรเสริญ ยึดถือปฏิบัติแล้วย่อมอำนวยประโยชน์สุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายจงถือปฏิบัติธรรมเหล่านั้นเถิด” (อลิชา ตริโรจนานนท์, 2560:23)

สังคมไทยปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ควรเน้นหนักอย่างยิ่งกับยุคปัจจุบันเป็นสังคมไร้พรมแดน อันเป็นที่เข้าใจกันว่า ไม่สามารถมีสิ่งใดที่มาจากกันไกลในกระบวนการส่งและรับสารระหว่างผู้ส่งกับผู้รับได้ ไม่ว่าจะอยู่ในอาณาบริเวณใดหรือมีความเป็นส่วนตัวมากน้อยเพียงใด ตัวสารก็สามารถที่จะเข้าถึงผู้รับได้อยู่เสมอโดยไม่จำกัดเวลา ซึ่งสภาวะการณ์ดังนี้ย่อมก่อให้เกิดผลทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษได้ทั้งสองด้าน โดยไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันแต่อย่างใด ยิ่งในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของการสื่อสารอย่างมากในขณะนี้ ยิ่งเป็นสิ่งที่น่าพิจารณามากขึ้นไปอีกว่า เหตุการณ์และสถานการณ์ของสังคมไทยจะเป็นไปในทางใด เพราะฉะนั้นหากสังคมไทยยังไม่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นระบบและจริงจังให้สังคมมีคุณสมบัติการพัฒนาในด้านสติและปัญญาแล้ว การได้มีพระสูตรชื่อกาลามสูตรอยู่ในสังคมก็ถือว่าเป็นสิ่งไร้ความหมาย ดังนั้น การพยายามสร้างคุณค่าด้านความรู้ที่มีอยู่ในสังคมให้ได้ เป็นสิ่งที่ควรกระทำก่อนเรื่องอื่นใดเป็นสิ่งแรกและควรให้ดำเนินควบคู่ไปกับการความรู้อย่างแท้จริง เมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมไทยทั้งหมดคงไม่ต้องเป็นกังวลไปกับการแสวงหาข้อมูลข่าวสารที่มีความหลากหลายและความเชื่อที่ขาดการพิจารณาต่อไป ทั้งนี้เพราะบุคคลในสังคมมีวิจารณญาณเพิ่มมากขึ้น และถ้าหากมีการดำเนินการกันอย่างจริงจังต่อเนื่องแล้ว สังคมไทยก็จะได้กลับเป็นสังคมที่เข้มแข็งด้วยความรู้ มีวิจารณญาณ คือ การคิดวิเคราะห์ แยกแยะในการเชื่อและตัดสินใจต่าง ๆ มากขึ้น เป็นประโยชน์ในการลดความขัดแย้งกันทางความเชื่อทางสังคมได้อย่างมาก เพราะหากเปรียบเทียบเมื่อครั้งพุทธกาล ความเชื่อหรือศรัทธาของชาวกาลามะคนหนึ่งเป็นการปะทะกันทางความคิด ศรัทธาความเชื่อ นัยหนึ่งเป็นการโต้แย้งและวิวาทกันอยู่ในที่มิผลให้สังคมเกิดความระส่ำระสาย ขาดความมั่นคงในคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ต้องให้พระพุทธเจ้าตรัสหลักการพิจารณา คือ หลักกาลามสูตร

เมื่อมาเปรียบเทียบกับปัจจุบัน ข้อมูลข่าวสารมีจำนวนมาก ทั้งจริงและเท็จ การคัดกรอง

ข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏในแต่ละวัน ด้วยวุฒิภาวะ สติปัญญา เหตุผลแล้วเชื่อและปฏิบัติตาม จึงเป็นความจำเป็นไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอดีต ดังนั้น หลักเหตุผลเพื่อรู้เข้าใจด้วยปัญญา จึงจำเป็นทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพราะจะทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ตระหนักถึงการใช้เหตุผลได้อย่างถูกต้องและชัดเจน สามารถวิเคราะห์การอ้างเหตุผลในบริบทต่างๆ ได้ยามเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีพื้นฐานความเชื่ออย่างเดียว ให้กลายเป็นสังคมที่มีพื้นฐานความเชื่อที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ประการต่อมาเมื่อได้พิจารณาถึงเหตุผลแล้ว ควรพิจารณาตามหลักการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ให้มองสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งๆ ของช่วงเวลานั้นๆ เมื่อถึงที่สุดก็จะผ่านไป เพียงแต่พิจารณาให้จิตใจไม่ยินดียินร้ายต่อความเปลี่ยนแปลง มีสติ ที่ปัจจัยของตัวเอง โดยใช้ปัญญาพิจารณาย้อนแย้งตามหลักแห่งเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ ความโกรธและความไม่รู้ให้อยู่เหนือเหตุผล (วริศ ข่ายสุวรรณและคณะ, 2562: 188)

นอกจากจะใช้เหตุผลพิจารณาข่าวสารข้อมูลต่างๆ แล้ว ควรเน้นในเรื่องของใช้หลักศรัทธาที่ต้องประกอบด้วยปัญญา ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยมีการนำเอาหลักการ ปรัตยโฆสะ คือ การฟังหรือรับรู้ข่าวสารใดๆ จากผู้อื่น จากสื่อ การรับรู้รับฟังมาจากผู้อื่น พร้อมกับการใช้โยนิโสมนสิการ คือ แกนกลางสำคัญ ที่จะทำให้รับรู้ข่าวสารแยกแยะและคัดสรรเฉพาะปรัตยโฆสะฝ่ายดีได้ ปรัตยโฆสะที่ปราศจากโยนิโสมนสิการจะนำไปให้เกิดความงมงาย หูเบา เชื่อง่าย ไร้เหตุผลและเกิดมิจฉาทิฐิได้ง่าย ดังนั้น หลักกาลามสูตรพระพุทธเจ้าทรงให้ใช้ปัญญามาเป็นเครื่องกำกับศรัทธา ประหนึ่งเมื่อจะเชื่อสิ่งใด สิ่งสำคัญต้องคัดกรองข้อมูลอย่างเป็นระบบ อย่างเพียงพอและก่อให้เกิดประโยชน์แล้วจึงใคร่เชื่อศรัทธา โดยมีปัญญากำกับอย่างสมเหตุสมผลง่าย ๆ คือ ปัญญากับความเชื่อต้องคู่กัน ทำงานร่วมกันจึงเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ประการสุดท้ายควรพิจารณาตามหลักประโยชน์หรือจุดหมาย คือ ให้มองเป็นประโยชน์ส่วนตนก่อน แล้วพัฒนาไปเป็นประโยชน์สังคมส่วนรวม ถ้าการกระทำใดได้เฉพาะประโยชน์ตน พวกพ้อง กลุ่มตนแล้ว ชุมชน สังคม ประเทศชาติได้รับความเสียหาย

บทสรุป

หลักกาลามสูตรหรือหลักความเชื่อ 10 ประการ ในพระพุทธศาสนาปรากฏในเกสปุตติสูตร ภัททิยสูตรและสาฬหสูตร ทั้งสามพระสูตร มีเนื้อหาใกล้เคียงกัน ดังข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสในเกสปุตติสูตรว่า “สมควรที่ท่านทั้งหลายสมควรที่จะสงสัย สมควรที่จะลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยลังเลใจในฐานะที่ควรสงสัยอย่างแท้จริง” โดยมีเนื้อหาของหลักธรรมจำนวน 10 ข้อคือ 1) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามๆ กันมา 2) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา 3) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ 4) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ 5) อย่าปลง

ใจเชื่อเพราะตรรกะ 6) อย่าปลงใจเชื่อเพราะอนุমান 7) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดไตร่ตรองตามแนวเหตุผล 8) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว 9) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ 10) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรากาลามาสูตรสามารถใช้เป็นฐานเครื่องมือตรวจสอบความจริงแบบพุทธ องค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) สิ่งนั้นต้องเป็นจริง (2) เราต้องเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นจริง (3) เราต้องมีหลักฐานยืนยันว่าสิ่งนั้นเป็นจริง มีการนำเอาหลักการ โปรโตโมส คือ การฟังหรือรับรู้ข่าวสารใดๆ จากผู้อื่น จากสื่อการรับรู้รับฟังมา จากผู้อื่น พร้อมกับการใช้โยนิโสมนสิการ คือ แกนกลางสำคัญ ที่จะทำให้รับรู้ข่าวสารแยกแยะและคัดสรรเฉพาะโปรโตโมสฝ่ายดีได้ โดยมีปัญญากำกับอย่างสมเหตุสมผลลงมายๆ คือ ปัญญากับความเชื่อต้องคู่กัน ทางานร่วมกันจึงเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง ประการสุดท้ายควรพิจารณาตามหลักประโยชน์หรือจุดหมาย คือ ให้มองเป็นประโยชน์ส่วนตนก่อน แล้วพัฒนาไปเป็นประโยชน์สังคมส่วนรวม ถ้าการกระทำใดได้เฉพาะประโยชน์ตน พวกพ้อง กลุ่มตนแล้ว ชุมชน สังคม ประเทศชาติได้รับความเสียหาย ความเชื่อต่อประโยชน์นั้นถือว่าไม่ถูกต้องตามหลักประโยชน์แนวพุทธต้องพัฒนาให้เป็นผลประโยชน์ในองค์รวมที่หมายถึงสังคม ประเทศชาติด้วย ความเชื่อต่อหลักประโยชน์จะมีผลต่อสังคมในองค์รวม ถ้าเชื่อผิด สังคมจะได้รับผลกระทบ ถ้าเชื่อถูก เกิดสันติ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบก็จะเกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธันต์ชัย พัฒนะสิงห์และคณะ. (2561). “กระบวนการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวตามหลักพุทธธรรมเพื่อลดพฤติกรรมการสื่อสารโซเชียลเน็ตเวิร์ค”. รายงานวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555) *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลีธัมม.
- วิศ ข่ายสุวรรณ. พระมหาศีวกร ปญฺญาวชิโร. กรณิษฐ์ ข่ายป่า. (2562). “กาลามสูตร:หลักความเชื่อในยุคดิจิทัล”. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ. ปีที่ 4. ฉบับที่ 2. กรกฎาคม-ธันวาคม.
- อลิษา ตรีโรจนานนท์. (2560). “การใช้กระบวนการทางปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อของพระสงฆ์ไทย”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.